

Laurent Geslin

Demografisk katastrof väntar Ryssland och Ukraina

Mediapart, 27 november 2022

Rysslands krig i Ukraina har redan lett till flera hundratusen döda och tvingat miljoner på flykt. En katastrofal blodsutgjutelse i två länder som också i övrigt står på randen av ett demografiskt¹ sammanbrott.

Går det att göra något mänskligt bokslut över det krig Kreml bedriver i Ukraina? Givetvis svårt att få fram trovärdiga siffror, men enligt USA:s överbefälhavare Mark A Milley kan de ryska styrkorna ha förlorat 100 000 man – dödade eller sårade – på nio månader, en siffra som ”antagligen” är likartad för Ukrainas armé.² Över 40 000 civila har också dödats, enligt den amerikanske generalen, medan Internationella kommissionen för försvunna personer (ICMP) uppger att 15 000 individer anmäls som försvunna, sannolikt en siffra i underkant med tanke på förödelsen i vissa regioner i landet, exempelvis i hamnstaden Mariupol, och i ett läge då 20 procent av Ukrainas territorium fortfarande kontrolleras av Moskvas trupper.

”Det är dramatiska förlustsiffror och sedan får vi också konstatera en mycket stor ökning av indirekta dödsfall bland civila i Ukraina”, säger Alain Blum, demograf vid *École des hautes études en science sociales* (EHESS) i Paris. ”Den ryska arméns systematiska satsning på infrastruktur kommer att öka antalet dödsfall bland de äldre – som också är personer som inte kan fly – men också bland småbarn. De båda befolkningskategorierna kommer att få lida under vintern på grund av stoppen i tillgång på vatten och elektricitet, bristen på uppvärmning. Och det i ett läge då Ukrainas sjukvård befinner sig under hårt tryck. Att inte ha tillgång till vatten innebär att man får använda snö för matlagning, vilket ökar risken för sjukdomar.”

Enligt FN:s flyktingkommissariat (HCR) har över 5,5 miljoner flytt Ukraina sedan i februari och 6,3 miljoner befinner sig på flykt i själva landet. ”Den omedelbara följderna av detta är att Ukrainas befolkning minskar, men att det framför allt är kvinnor och barn som lämnat landet kommer automatiskt att minska antalet födlsor, även om man kan vänta sig en återhämtning när kriget är över”, fortsätter Alain Blum. ”Återuppbyggnaden bör medföra en viss ekonomisk dynamik och det kan göra att en del flyktingar återvänder. Men de som integrerats i Västeuropa, där levnadsstandarden är högre än i Ukraina, kommer att vara frestade att stanna i mottagarlandet. Allt hänger förstås på hur länge kriget varar.”

De direkta och indirekta dödsfall som kriget lett till, att miljontals ukrainare flytt och det födelseunderskottet detta medför kommer att öka på det demografiska sammanbrott som Ukraina stod inför redan före den ryska invasionen. Trots den boom i antalet födlsor som skedde efter andra världskriget kunde man från 1964 konstatera ett minskat födelsetal i Ukraina då man hamnade under tröskeln på 2,1 födda barn per kvinna, den siffran som anses nödvändig för att fylla på generationerna. Denna ”demografiska vinter” spädades på under övergångsperioden på 1990-talet (1,14 barn per kvinna 2001) för att därpå stabiliseras kring 1,4. Ett födelsetal som ändå inte räcker för att kompensera en åldrande befolkning och ökade dödstal.

Från 1991 har således dödstalet överstigit födelsetalet och denna naturliga utveckling har dessutom i 30 år kombinerats med en kraftig utvandring. Vid början av detta år hade Ukraina

¹ *Demografi*, eller *befolkningslära*, är vetenskapen om en befolknings fördelning, storlek och sammansättning. Demografiska frågor handlar således om faktorer som påverkar befolkningsutvecklingen, såsom barnafödande, livslängd, dödsfall, in- och utvandring m m.

² De här angivna ryska förlustsiffrorna är förmodligen för låga. Amerikanska uppskattningar angav *över* 100 000 i början av november, medan ukrainska regeringskällor ger betydligt högre siffror (nära 90000 döda).

inte mer än 43 miljoner invånare, de ockuperade områdena i Donbas och på Krim inkluderade, mot 52 miljoner 1992, dvs en minskning med rätt och slätt nio miljoner invånare. Och prognoserna före invasionen i februari i år var lika dramatiska. Det talades om att Ukrainas befolkning kunde minska till 30,7 miljoner 2050, dvs tio miljoner färre än i början av 2022.

I sitt installationstal i april 2019 riktade sig president Volodymyr Zelenskyj till den ukrainska diasporan och framhöll att Ukraina hade ”65 miljoner invånare” utspridda över ”hela planeten”. Även om dessa utvandrare, eller ättlingarna till dem, ställt upp för att bistå sitt ursprungsland sedan den ryska invasionen startade kan man med fog tvivla på att de i massiv skala kommer att återvända till ett hemland i ruiner.

Rysslands befolkning i fritt fall

De militära förlusterna torde inte på något avgörande sätt påverka rysk demografi, även om de i första hand berör unga män som förväntas arbeta och bilda familjer. De sociala följderna av konflikten kommer däremot att få konsekvenser för framtida födslar.

”Redan kriget i Afghanistan hade negativ inverkan på soldaternas beteende, deras hälsa och yrkeskarriär. Vi riskerar därför att de närmaste åren få uppleva störningar på äktenskapsmarknaden i Ryssland. Veteranerna kommer inte att ha lust att bilda familj, samhället kommer att drabbas av ökad kriminalitet, uppflammande våld och ökad konsumtion av alkohol och droger”, säger den ryske demografen Sergej Sacharov, i exil i Frankrike och forskningschef vid *Institut d'études avancées* i Nantes. ”De ryska ledarna har kastat ut landet i ett blodigt krig i ett läge då man behövde värdesätta varje människoliv för att kunna hantera den orubbliga förändringen av ålderspyramiden.”

Den 1 januari 2020 hade Ryska federationen 146 miljoner invånare och då ingick de två miljonerna på det Krim som annekterades 2014. Att jämföra med 148 miljoner 1991 utan Krim. En minskning som spåds på av den ytterligare miljon dödsfall som pandemin lett till de två senaste åren. Under alla omständigheter överstiger antalet dödsfall sedan 2016 antalet födslar, trots att medellivslängden ökat (2018 låg den på 72,9 år – 67,8 för män och 77,8 för kvinnor). Enligt de prognoser FN gjorde före pandemin och kriget kan Rysslands befolkning sjunka till 139 miljoner 2040 och de olika åtgärder Vladimir Putin vidtagit för att öka antalet födslar har inte lett till att tendensen kunnat vändas.

”Putin ville öka födelsetalet från 1,3 barn per kvinna 2006 till 1,9 2025. Sedan Mussolinis Italien har ingen ställt sig så höga ambitioner. En ökning har också konstaterats, men den handlade mer om en förändring av tidpunkten för födslar än antalet födda barn per kvinna. Det har varit tätare mellan födslarna men det totala antalet födda barn har inte ökat mycket. Vilket konkret innebär att den ryska ekonomin inte kan överleva utan en omfattande invandring och att de hundratusentals ryssar återvänder som lämnat landet sedan februari i år. Ryssland behöver en ny politisk regim om landet ska räddas. Men för närvarande söker den styrande klickan bara lösningen på problemen i ett mytologiskt förflutet.”

I sitt tal inför det federala parlamentet 2006 framhöll president Putin att ”demografien var det största problemet i Ryssland för närvarande”, säger forskaren Cécile Vaissié. Femton år senare var han tvungen att medge att han och hans landsmän ”befann sig i en demografisk period som var komplex, mycket komplex”. Vilket inte hindrade honom från att stöta sitt land ut i ett krig där utsikterna är små att det ska gå att få landet att blomma upp. Och därmed ryssarnas vilja att skaffa barn.

Översättning: Björn Erik Rosin